

Hosszúság	l	méter	m	km, dm, cm
Hőmennyiség	Q	joule	J	kJ
Hőmérséklet	T	kelvin	K	°C
Idő	t	másodperc	s	min, h, d (nap)
Munka	W	joule	J	Wh
Nyomás	p	pascal	Pa	bar (foly., gáz)
Potenciálkülönbség	U	volt	V	
Sebesség	v	méter/másodperc	m/s	km/h
Síkszög	$\alpha, \beta \dots$	radián	rad	°, ', "
Sűrűség	ρ	kilogramm/köbméter	kg/m ³	
Teljesítmény	P	watt	W	VA, kW, MW
Terület, felület	A	négyzetméter	m ²	dm ² , cm ² , mm ² , ha
Térfogat (űrtartalom)	V	(liter) köbméter	m ³ l	dm ³ , cm ³ , mm ³ hl, dl, cl
Töltés (elektr.)	Q	coulomb	C	
Tömeg	m	kilogramm	kg	g, cg, mg, dkg (dakg), t

SÜTŐ KAROLYNÉ

Hangjegy utáni daltanítás az alsó tagozatban

Napjainkban a tudomány rohanó léptekben haladó fejlődése megköveteli, hogy a mindennapi munkát végző ember tudásban fejlődjék, szakmában gyarapodjék. Ez a fejlődés csak állandó tanulással, önképzéssel érhető el. A korszerű oktatás és társadalmunk mai igénye: „Aktív, öntevékeny, önállóan gondolkodni tudó” embereket nevelni, akik képesek önálló ismeretszerzésre. Zenei nevelésünk sokoldalú személyiségfejlesztő hatása ma már bebizonyított tény. Ezt ismerték fel a külföldi zenepedagógusok, akik fáradhatatlanul, nagy energiárafordítással képesek tanulmányozni a magyar ének-zene oktatás módszereit. Szívesen látogatnak hozzánk, összegyűjteni a tapasztalatokat, melyeket aztán saját hazájukban is meg akarnak valósítani.

Ének-zene tanításunk egyik módszere a jelrendszerről tanítás (kézjel, betűjel, hangjegy). Míg a hallás utáni módszernél a tanulás „fül” után történik, a hangsúly a többszöri bemutatáson van, addig a hangjegy utáni módszernél a tanulók a tanító irányításával önállóan tanulják meg az új dalt a kotta segítségével, s a bemutatás csak az óra végén, a kidolgozásnál kerülhet sorra.

Ha a *hangjegy utáni daltanítás* módszerét alaposan megvizsgáljuk, rádöbbenünk, hogy ez a *módszer* – bár az alsó tagozaton ritkábban előforduló – *igen nagy jelentőségű.*

Megfelel a korszerű oktatás feladatainak:

1. Fejleszti a tanulók képességét az önálló ismeretszerzésben. Önállóságra nevel.
2. Fejleszti a gondolkodóképességet: az összefüggések meglátásában, felismerésében, lényeges dolgok észrevételezésében.
3. Alkotó, problémamegoldó gondolkodásra készítet.
4. Megtanít korszerűen tanulni – olvasni.

A módszer alkalmazása

Alkalmazhatjuk egy dal tanításánál teljes egészében, vagy gyakrabban a hallás utáni daltanítás módszerével kombináltn.

Pl.: Elvesztettem páromat... 3. o. A fá és dallamfordulatainak gyakorlása időszakában az első sort hangjegy után, a második sort hallás után taníthatjuk. Hogy mikor, mely dalok tanításánál alkalmazhatjuk teljes mértékben, *ezt előírni nem lehet*. A tanítónak *dolga eldönteni, s az osztály tudásszintjének megfelelően alkalmazni*. Jól végzett hallásfejlesztő munka mellett a módszer már a második osztályban is alkalmazható. Pl.: Ess, eső, ess... , Arok szélén... kezdetű daloknál, továbbá 3. osztályban: Bányászdal, Hol lakik kend?, Jó éjszakát!, Mit mos?, Szabad május, Anyánk köszöntése, Szélről legeljete. 4. osztályban: Búcsú a tábortól, Azért sír a gerlice, Széles az én kedvem ma, Széles a Duna, Békegalamb, Regősdal, Tréfás kánon, Hajnali köszöntő, Szállongó szél, Kakukk, Erdő szélén... daloknál.

Mielőtt kiválasztjuk azokat a dalokat, amelyeket az említett módszerrel akarunk tanítani, alapvető szabályként vegyük figyelembe, amit Kodály Zoltán a „333 olvasógyakorlat”-hoz is ajánlott: „*A tanulók mindenkor tudásánál valamivel könnyebbet adjunk, olvasópróbára, hogy lehetőleg sikerüljön.*” Gyakran hallani olyan véleményt, hogy ezzel a módszerrel nehezebb a tanítás, mert a tanulók nem szívesen veszik. A tanítójelöltek is bátortalanabban alkalmazzák, úgy vélik, „az ilyen jellegű órákon nehezebb biztosítani az élményt”.

Vajon miben rejlik a hangjegy utáni daltanításnál az óra élményjellege? Ha a tanuló nem azt érzi, hogy egész órán erejét meghaladó feladatokat kellett végeznie, küzdenie sikertelenül vagy kevés sikerrel, akkor örömet leli önálló munkájában. Tehát a hangjegy utáni daltanítás *élményjellege elsősorban a tanulók sikerélményén alapul*. A tanítón múlik, hogyan juttatja tanítványait a kottából tanulás során sikerekhez! A módszer alkalmazása tudatos tervezést igényel az óra vezetésében. Előre kell gondolnunk a nehezebb részek (pl.: nehezebb hangközök tiszta éneklése) megvalósítására, gyakorlására, előkészítésére. Az önálló ismeretszerzés irányításánál a fokozatosságot kell követnünk!

A hangjegy utáni daltanítás folyamata

Az új dal előkészítése.

Hangulati előkészítés az új élmény befogadására.

Célkitűzés.

Az új dal feldolgozása az kotta alapján.

Elemzés a tanító irányításával.

A szolmizált éneklés előkészítése.

A dal éneklése szolmizálva.

A szöveggel éneklés előkészítése.

Éneklés szöveggel.

Estétikai elemzés. – A szövegtartalom és a zenei kifejezés egységének feltárása.

Bemutató.

A szép éneklés megvalósítása – kidolgozás.

Az új dal előkészítése

Régebben tanult dalokból, olvasógyakorlatokból idézzük föl azokat a ritmus- és dallamotívumokat, amelyek az új dalban is előfordulnak! A különböző motívumok felidézésénél törekedjünk a változatosságra! Felismertethetjük a motívumokat hangszerről, kottaképről, betűjelről, kézzelről. Olvasógyakorlatot énekelteünk bújtatással

(két ütemet énekkel, két ütemet ritmustapssal hangoztatva). Ez a gyakorlási forma fegyelemre szoktat, figyelemre nevel és fejleszt a belső hallást, amely a jó kottaolvasás feltétele.

Az új dalban várható nehezebb ritmikai és dallami feladatok megoldását itt van lehetőségünk előkészíteni, gyakorolni.

Pl.: Széles a Duna (4. o.) népdal a d-t-l, m-l-m és a m-d-l dallamfordulatok gyakorlását igényli. Célszerű felidézni a régebben tanult dalokból: Udvarom, udvarom. Szegény legény vagyok én, Reggel korán kezdetű dalokat.

Betűjelről, kézjelről, hangjegyről gyakorolni azokat a dallamfordulatokat, amelyek az említett hangközöket tartalmazzák. Végül az F-dóban való olvasás megkönnyítése céljából gyakorolhatjuk az írást! Pl.: A tanító szolmizált énekkel diktáljon dallamot (m l m r m d l, r d t, l, m l), miközben a tanulók füzetükbe lejegyzik azt.

Ellenőrzést a dallamkírákón végezhetjük:

A nehezebb hangközök tiszta éneklését legcélszerűbb kétszólamú gyakorlattal felidézni. Pl.:

1. l, m l m l,
2. l,
1. m d l,
2. l,

Hangulati előkészítés az új élmény befogadására

Énekeltethetünk az új dal hangulatához alkalmas ismert dalokat. Pl.: Szabad május c. dalhoz a munkáról, a május elsejei ünnepel kapcsolatos dalokat idézhetjük fel.

Ismételhetjük azokat a dalokat, amelyeknek ugyanaz a szerzőjük. Pl.: 2. o. Kodály Zoltán: Árok szélén dala tanításához, Eresz alól, Mély erdőn, Száll a madár dalokat.

Célkitűzés

Ha az új dal jellege megkívánja, ismertessük a szöveget, a verset pl.: Csalogh. Enikő: Hajnali köszöntő c. verse.

Jelöljük meg az új dal hovatarozását! (Gyermekdal, népdal, műdal, más népek dala.) Ha az új dal megnevezése magyarázatot igényel vagy ismeretlen fogalmat tartalmaz, közöljük a vele kapcsolatos tudnivalókat. Pl.: Regösdal 4. o. – Ismertessük a népszokást! Lehet csak címet vagy kezdő sort megjelölni és mindjárt a kotta megfigyeltetésével kezdeni a tanítást, s a szöveggel csak később foglalkozni a dallammal együtt. Ez azért fogadható el, mert a dalok csak szöveggel együtt teljes értékűek! Sokszor elegendő a szövegről annyit mondani, amennyi a mondanivalóhoz, tartalomhoz tartozik. Pl.: 3. o. Jó éjszakát! c. dalhoz: Hogyan köszönünk el lefekvés előtt szüleinktől, testvéreinktől? (Jó éjszakát!) Ha új dalunkat megtanuljuk, énekkel is elköszönhetünk este családtagjainktól.

Lényeges, hogy a *célkitűzés*kor ráhangoljuk tanulóinkat az új dal önálló megtanulására. Az óra elején végzett ismétlő feladatok elvégzésekor buzdítsunk, dicsérjünk! Próbáljuk a további feladatokat úgy megadni, hogy a tanulók érezzék önálló munkájuk

jelentőségét! Pl.: „Az előbbi hibátlan kottaolvasások azt bizonyította, hogy ügyesek voltatok, a »holt« kottát élő muzsikává varázsoltátok! Azt szeretném, ha a mai órán eddigi ismereteiteket úgy hasznosítanátok, hogy az új dalt önállóan tanuljátok meg kottából!”

Az új dal feldolgozása a kotta alapján

„Globálisan kell olvasni, egész szót, majd többet, egész mondatot átfogni egy pillantással, az egészből indulni a részletek felé!” – tanítja a mester, Kodály Zoltán.

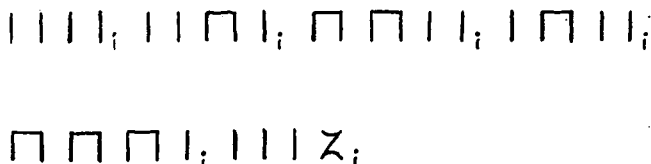
A tanulók megfigyelik a kottát, elmondják észrevételeiket. Hogy mennyi mindent tudnak elmondani a ritmusról, dallamról, az egészről, az mindig attól függ, hogy hogyan szoktatjuk, tanítjuk őket. Ez pedig az alábbi munkából kiderül.

Elemzés a tanító irányításával

Az elemző munka során igen fontos a fokozatosság elvének alkalmazása. A sorrend: ritmikai, dallami, (szövegtartalmi).

Ritmikai elemzés

A sikeres kottaolvasás alapfeltétele a ritmusban való jártasság, ezért a ritmust célszerű külön gyakorolni. Lényeges, hogy a tanulók megfigyelésüket ne a hang értékeire tegyék, ne „tá”-kat és „ti-ti”-ket, nyolcadokat, negyedeket, szüneteket vegyenek észre, hanem elsősorban ritmusmotívumokat! Meg kell tanítani őket motívumokban gondolkodni. Ezt a gondolkodást elkezdjük már az első osztályban:

Ritmusok gyakorlásánál, tanításánál, csak tovább kell fejleszteni! A motívumokban gondolkodás az általános gondolkodást fejleszti, a tanuló hamarabb felismeri az összefüggéseket, a hasonlóságot és az azonosságot. Így a kottakép megfigyelésekor ezek felfedezésére törekszik, izgalommal szemlélődik, búvároodik, mert fel akar fedezni benne valamit, amit csak neki sikerült legelőször észrevenni!

Tudatosítsuk a hasonlót, vetessük észre a kis különbséget, számoltassuk meg, hányszor fordulnak elő az ismételt motívumok! Szemléltessük (táblára írással, ritmuskártya segítségével), hogy a tanuló jól lássa az összefüggéseket! Pl.: Hol lakik kend? 3. o. nd.

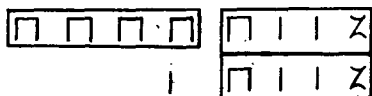
- Hol la - lak kend, hűgom asszony? - Keresztúr - ba'.
 - Ki id - nya kend, hűgom asszony. keresztúr - ba'?

- A bí - ró - c vagyok én Keresztúr - ba'.
 Pi - ros csizmat hordok én

Rítmusmotívumok: □ □ □ □
 □ | | Z
 □ □ □ |

hasonló: □ □ □ □ azonos: □ | | Z
 □ □ □ |

Rítmuskártyán az egész dal ritmusa:

A megfigyeléseket rögtön fejezzék ki hangos olvasással, tapssal vagy kopogva! Rítmusnévvel olvassák az egészet, majd némán csak tapsolják! Ha a ritmikai elemzést a fent említett módon irányítjuk, sokat segítünk a dal megtanulásában!

Dallami elemzés

A motívumokban való gondolkodást itt is követjük, de mielőtt erről beszélénk, tájékozottnak kell lennünk a hangokban. A dó helye, kezdőhang, a legmagasabb, a legmélyebb hang ismeretében tudjuk csak a dal hangkészletét megállapítani!

A tanulók megállapítják a hangkészletet, a tanító betűjellel felírja a táblára, majd kézjelről éneklük. A hangkészlet felírását kiegészítjük hangjegyes lejegyzéssel:

A szolmizált éneklést előkészítjük kézjelről. Mindig a dallam „vázát” énekeltejtjük. Pl.: Hol lakik kend? „dallamváza”:

d r m d f m r f m r d r d

tagolva:

drmd fmr f mrd

a nehezebb hangközökre többször visszatérhetünk (d-f, r-f). Az említett dallamot betűkről is énekeltejtjük, végül takarjuk le a betűket és hangjegyről énekeltejtünk! Így alaposan előkészítettejt a dal éneklését kottából.

A dal éneklése szolmizálva

Itt is lényeges, hogy a motívumokban való gondolkodásra szoktassunk. Az említett dal motívumai:

dr mm mm md ff m r
 ff mm rr d rd r d

A motívumokban való gondolkodás fejleszti a tanulók formaérzékét, könnyebbé teszi a dal részeinek felfogását, könnyű úton vezet a memorizálásához, a megtanulásához!

A szolmizált éneklés alapszabálya: A tanító ne előénekes legyen, a tanulók önállóan szolmizáljanak. A tanító csak kezdőhangot adhat! Csak így biztosíthatjuk az önálló éneklést. A sikeres olvasás a helyes előkészítésen múlik és az anyagfeldolgozás jó irányításán!

A szolmizált éneklés első látásra is ritmussal együtt történjék lassú tempóban.

A szöveggel éneklés előkészítése

A szolmizáció csak „mankó” a kottaolvasáshoz, a leénekléshez. Ezt követi a dúdolás.

A szöveges éneklés előkészítése történhet nemcsak dúdolt énekléssel, hanem a dal hangulatához választott szavakkal, különböző hangzókkal. Pl.: Ess, eső ess! dalhoz „csepp” szóval énekeljük a dallamot, vagy a tavaszi hangulati daloknál utánozva a madár csicsérgését csíp, csíríp szavakkal (a tá-ra csípp, a ti-ti-re csíríp) játszhatunk. A gyerekek igen örülnek az ilyen játéknak, szívesen élik bele magukat egy-egy szerepbe.

Éneklés szöveggel

Tulajdonképpen itt kerülhet sorra a szöveg feldolgozása. Fontos, hogy dallammal együtt történjék. *A dal szövegét ritmizálva soba ne olvastassuk*, a szöveget zenével együtt fogjuk fel! Tehát a tanulók tekintsék át a szöveget, s a fülbe ült dallammal együtt képzeljék el a megszólaltatását! Ez a módszer fejleszti a zenei képzeletet, a belső hallást.

Az első szöveges éneklés után, ha felmerülnek a szöveggel kapcsolatos problémáik (ismeretlen kifejezések), ezeket megmagyarázzuk. A másodszori szöveges éneklésnél már irányítsuk a figyelmet a szép kiejtésre, majd figyeltesük meg a tartalmi mondanivaló és a zenei kifejezés összefüggéseit!

Esztétikai elemzés – A szövegtartalom és a zenei kifejezés egységének feltárása

Annak feltárása, hogy a dal hangulata milyen zenei eszközökkel hogyan fejeződik ki, pl.: a táncos jókedv a feszes egyenletes ritmusok $\square \square \square \square$ ismétlődésében, a Széles az én kedvem ma kezdetű dalnál. Vagy éppen a dallam lefelé hajlása a szomorú hangulat kifejezője pl.: Azért sír... kezdetű dalnál stb. A tanulók önállóan fogalmazzák meg az előadás tempóját, dinamikáját, ők válasszák ki a legmegfelelőbbet a szép éneklés megvalósításához.

Bemutatás

A tanító mintaszerűen bemutatja a dalt. A bemutatás el is maradhat, ha a tanuló a szép, kifejező éneklést enélkül is meg tudták valósítani. Bemutathatjuk jutalomképpen a dalt előadóművész előadásában vagy kórusfeldolgozásban.

A tanulók élményét fokozhatjuk jól választott zenehallgatási anyaggal.

A szép éneklés megvalósítása – kidolgozás

A bemutatás szerint, a tanulók a helyes tempó és a dinamika megvalósítására törekednek.

Bátrabban élhetünk a *hangjegy utáni daltanítás* módszerével, ha lényegét, jelentőségét, alkalmazásának lehetőségét s a tanítás folyamatát jól ismerjük. A hangjegy utáni daltanítás során érzékelik a tanulók leginkább, a kottaismeret és a folyamatos kottaolvasás szükségességét, amely nélkül a zeneértés és az új megismerése nem lehetséges.